

Gazetecinin kaynakla ilişkisinde sorumlulukları

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin ilkelerine göre, gazeteci, kendi çabasıyla elde etmedikçe, bir kaynağın verdiği bilgi veya belgenin yayınlanma tarihi konusundaki isteğe uymalıdır. Gazeteci, röportaj, haber, yorum veya görüntü, yayın şekli ne olursa olsun, hazırlığını yayın organındaki sorumlular dışında, kaynağı da dahil kimseye denetlettirmekle yükümlü değildir. Genel bir kural olarak, gazeteci, açıklanmaması kaydıyla (off the record) verilen bilgiyi ve bağlamda sarfedilen sözleri yayınlamamalıdır.

Gazetecilere verilen ambargolu haberlerde verilen kurallara uyulmalıdır. Ambargolu haber, kaynağı tarafından tüm gazetecilere dağıtılmasına karşın, izin verilen tarihe kadar haberleştirilmemesi gereken haberdir. Kaynağıyla gazeteci arasındaki ilişki güvene ve etik kurallara dayanmak durumundadır. Türkiye'deki uygulamada genellikle kaynakların aşağıdaki konuşma türleri içinde oldukları söylenebilir. .

1. Konuşmamak, bir başka deyişle "bilmiyorum" veya "bilgim yok", "yetkili değilim" ve benzeri yanıtlar. Bu durumda yapacak bir şey yoktur, bilgi verecek diğer kaynaklara yönelmek gerekir.
2. Anonim kalmak şartıyla bilgi vermek. Bu seçenekte kaynak, bilgiyi vermekte ancak kendisinin adının veya bilginin çıktığı bölümün yer almamasını istemektedir. Genellikle, emniyet yetkilileri, dışişleri yetkilileri, CHP kurmayları gibi genel atıflar böyle durumlarda yapılmaktadır. Benzeri atıflar arasında Batılı diplomatlar, BM kaynakları gibi atıflar da bulunmaktadır. Gazetelerde bu tür haberlerin oranının artmasının gazetelere olan güveni düşürdüğü ileri sürülmektedir. Ancak gazetelerde çıkan haberlerin büyük çoğunluğu böyledir. Gazeteciler ve muhabirler böylesi durumlarda, kendilerine haberin kaynağının

açıklanması baskıları altında bile, bu kaynakları açıklamama ilkelerini uygulamaya devam ederler.

3. Background/Arkaplan olarak yazılmasına izin vermek. Bazı kaynaklar, Dışişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü yetkilileri gibi genel atıfların bile yapılmasını istemeyebilirler. Bu durumda gazetecilerin arkaplan bilgisi olarak yazabileceklerini söylerler. Daha çok yabancı ülkelerde geçmişi olan, diplomat veya dışişleri yetkililerinin başvurduğu yöntemde, haberde atıf kullanılmaz. Gazetelerde “Edinilen bilgiye göre,” sözcüklerinin yer aldığı haberler bu türdendir. Çoğu zaman bu tür haberler öyküleştirilerek, hiç bir kaynağa atıf yapılmadan yazılmaktadır.
4. Yazılmamak koşuluyla bilgi vermek. Bu durum gazetecinin kaynağıyla ilişkisine bağlıdır ve genel ilke kaynağın isteğine uymaktır. Ancak halkla ilişkiler kitaplarında da belirttiği gibi “Eğer bir bilginin basına sızmasını istemiyorsanız, o bilgiyi gazeteciye vermeyin” ilkesi geçerliyken, bir kaynağın gazeteciye yazmamak koşuluyla bir bilgiyi vermesi ne anlama gelir? Burada iki olasılık bulunmaktadır.

Haberin doğrulanması

Gazeteci/muhabir her zaman birincil kaynaklara ulaşmaya çalışmalıdır. Ancak birincil kaynaklarda bile kaynağın kendisi bir insansa, haberin bir başka kaynakla onaylanması en temel gazetecilik kuralıdır. Özellikle büyütülmesi beklenen haberlerde bu zorunluluk büyük önem taşır. Kaynak bir belgeyse, bu belgenin özgünlüğünün de onaylanmasında yarar vardır. Haberin ikinci bir kaynak tarafından doğrulanması, gazetecinin kendisine haberin doğruluğu açısından özgüven verir. Gazeteci böyle bir durumda, “yönlendirme” (desenformasyon) operasyonu içinde olmadığını anlayacaktır.

Haber Toplamada Soru Sorma

Çoğumuz soru sormanın her insanda bulunan bir özellik olduğunu düşünürüz. Oysa her özellik gibi doğru ve etkili soru sorma ancak çalışarak ve öğrenerek gelişir.

Yüzyüze görüşmelerde, basın toplantılarında ve telefonda soru sormanın farklı yönleri vardır. 3.4.1

Soru türleri

Açık uçlu / kapalı uçlu sorular

Soru türlerindeki en kaba ayırım açık uçlu sorularla kapalı uçlu sorular arasındadır. Açık uçlu sorular, karşı tarafa kendi duygularını, düşüncelerini açıklama şansını verir. Bu yönüyle çok önemlidir. Ancak açık uçlu sorular aynı zamanda, gazetecinin önem verdiği bir bilgiyi elde etmesine yardımcı olmayabilir. Çünkü, açık uçlu sorular kaynaklara kaçamak yapma fırsatını tanırlar. Açık uçlu sorulara örnekler:

- Rüşvet iddiaları konusunda ne düşünüyorsunuz?
- Hükümetle olan anlaşmazlık konusunda ne diyorsunuz?

Rusya'yla yaşadığımız anlaşmazlıklarla ilgili olarak hükümetin girişimleri konusunda bilgi alabilir miyim?

Kaynağın belli bir bilgiyi gizlemeye çalıştığı durumlarda, örnek olarak verilen açık uçlu sorulara son derece genel yanıtlar vererek, soruyu yanıtlamış gibi bir izlenim vermesi mümkün olabilir. Muhabir, bilgiye erişmede gerçekten istekliyse, kimi durumlarda açık uçlu sorular yerine doğrudan “Evet” veya “Hayır” seçeneklerine yönlendiren kapalı uçlu sorular sorması, hedefe ulaşmada daha doğru olacaktır. Yukarıdaki örneklerin kapalı soru formları şöyle olabilir:

- Rüşvet aldınız mı?
- Hükümetten çekilecek misiniz?

- Rusya'ya nota verdik mi?

Burada gazetecinin kaynağın özelliklerini de bilmesinde yarar vardır. Belli kaynaklar, kapalı uçlu sorularda aniden sinirlenerek son derece konuşkan olurlar. Açık uçlu soruların bir türü, Türk gazetecilik pratiğinde muhabirler tarafından “Çanak soru” olarak tanımlanır.

Alt tondan/üst tondan sorular

Soru türleri açısından alt tondan (kimilerince alt perdeden) ve üst tondan sorular ayrımı yapılır. Alt tondan sorular kaynağı rahatsız etmeyen, belki de çanak türden sorularla başlayan, ancak görüşme ilerledikçe belli bir yöne doğru kaynağı sürükleyen sorulardır. Alt perde soruların daha çok açık uçlu sorular olabileceğini kabul etmek gerekir. Üst perde sorularsa kapalı uçlu sorulardan oluşur.

Dolaylı soru tekniği

Dolaylı soru, sorunun içinde başka bir sorunun yanıtının saklı olmasıdır.

Örneğin:

-- İran'la ulaşılan doğalgaz uzlaşmasına karşın İran'dan terörist grupların sızmasını nasıl karşılıyorsunuz?

Muhabir, teröristlerin sızmasını sorarken İran'la bir doğalgaz uzlaşmasına ulaşıldığını önkabul olarak sunup onay almaya çalışıyor.

-- Rusya'ya verilen notada, Balkanlarla ilgili unsurlar nelerdir?

Muhabir, Rusya'ya nota verilmiş olduğu bilgisini onaylatarak ek bilgiler almaya çalışıyor.

Ancak dolaylı soru tekniğinde dikkat edilmesi gereken nokta, bu tekniğin sadece yardımcı bir unsur olarak kullanılabilir olmasıdır. Çünkü kaynağın anlamayıp geçtiği durumlarda, yanlış bir bilgi onaylatılmış olabilir. Örneğin soru sorulan yetkilinin İran'la doğalgaz konusunda bir bilgisi yoksa,

alınan yanıt yüzde yüz olarak bu durumun doğru olduğunu içermez. Örneğin kaynağımız, “Türkiye’yle İran terör konusunda işbirliği içinde olmaya karar vermişlerdir. Bu zaman alan bir süreçtir” dediği zaman, doğalgaz konusuyla ilgili bölümünü anlamadığı için duymazdan gelmiş olabilir.

Basın Toplantısında Soru Sorma

Basın toplantısında muhabirin soru sormasıyla, bir akademisyenin bilimsel bir toplantıda soru sorması veya bir dinleyicinin herhangi bir konferansda soru sorması açısından benzerlik bulunur. Hepsinde temel ilkeler aynıdır. Öncelikli isim ve bağlı bulunulan kurum açıklanır sonra soru sorulur. Eğer soru biraz karışıksa, önce durum özetlenir, sonra soru sorulur.

Örneğin: “Abdullah Yetkin, Sabah Gazetesi. Sayın XXX, açıklamanızda Milli Eğitim Bakanlığı’nın bütçesinde yüzde 10 kısıntı olduğunu belirtmişsiniz. Bu kısıntı ilköğretim okullarının depreme dayanıklı hale getirilmesi için gerekli yatırımlarla ilgili olarak da geçerli mi? Teşekkür ederim.”
Eğer konu hem katılımcılar hem de açıksa, örneğin yapılan açıklamada sadece kısıntı üzerinde durulmuşsa, soru şöyle sorulmalıdır: Abdullah Yetkin, Sabah Gazetesi. Sayın XXX, Yapılacak kısıntı ilköğretim okullarının depreme dayanıklı hale getirilmesi için gerekli yatırımlarla ilgili olarak da geçerli mi? Teşekkür ederim.”

Kalabalık ortamlarda soru sorarken, ayağa kalkılması ve özgüven yansıtan doğru postür (bedensel duruş) uygulanması gerekir. Gerek erkekler için gerekse de kadınlar için temel kurallar aynıdır.